

به نام خدا

دانشگاه علوم پزشکی کرمان

معاونت آموزشی دانشگاه

مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

شیوه نامه «مشاهده‌ی آموزشی همتایان» دانشگاه علوم پزشکی کرمان

برنامه نگاه همتا

پاییز ۱۴۰۴

مقدمه

ارتقای کیفیت آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی هنگامی پایدار و اثربخش است که به‌جای تمرکز صرف بر دوره‌های توانمندسازی فردی، از ظرفیت یادگیری مبتنی بر همکار و تجارب مشترک اعضای هیئت علمی استفاده شود. امروزه در بسیاری از دانشگاه‌های معتبر دنیا، "مشاهده‌ی آموزشی همتایان"^۱ به‌عنوان روشی عملی، کم‌هزینه و بسیار موثر برای رشد حرفه‌ای اساتید هم در زمینه توانمندسازی آموزشی و هم در زمینه ارزشیابی کیفیت تدریس، شناخته می‌شود.

در این فرایند، یک عضو هیئت علمی که در حوزه‌ی آموزش تجربه و مهارت دارد، به‌صورت برنامه‌ریزی‌شده در جلسه‌ی آموزشی همکار خود حضور می‌یابد، فرایند تدریس را مشاهده می‌کند، برداشتها و تحلیل خود را با استفاده از ابزارهای استاندارد ثبت می‌کند و در نهایت بازخورد سازنده و هدفمند ارائه می‌دهد. این چرخه موجب تقویت مهارت تدریس، ایجاد بازاندیشی و افزایش شفافیت و کیفیت آموزش می‌شود.

هدف اصلی دانشگاه علوم پزشکی کرمان از تدوین این شیوه‌نامه، استانداردسازی، یکپارچه‌سازی و تسهیل اجرای برنامه‌ی مشاهده‌ی آموزشی همتایان است تا اعضای هیئت علمی بتوانند در محیطی امن، حمایتی و حرفه‌ای از تجربیات یکدیگر برای بهبود تدریس بهره‌مند شوند.

اهداف برنامه

- شناسایی نقاط قوت آموزشی استاد بر اساس نگاه حرفه‌ای همکاران
- ایجاد زمینه رشد و بهبود تدریس از طریق بازخورد سازنده
- تقویت فرهنگ یادگیری همتا-به-همتا در محیط دانشگاه
- افزایش تعامل بین دانشکده‌ها و گروه‌ها و تبادل تجارب تدریس
- کمک به نهادینه‌سازی بازاندیشی در عمل آموزشی
- تهیه شواهد معتبر برای برنامه‌های توسعه فردی اعضای هیئت علمی

ویژگی‌های کلیدی برنامه

- مسئول اصلی برنامه، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان است.
- دفاتر توسعه آموزش دانشکده‌ها نقش اجرایی و پشتیبان دارند.

- انتخاب مشاهده‌گر توسط استاد انجام می‌شود و محدودیتی برای انتخاب مشاهده‌گر از دانشکده‌های دیگر وجود ندارد.
- هر مشاهده‌گر در یک سال برای یک استاد فقط یک‌بار می‌تواند مشاهده انجام دهد.
- فاصله دو مشاهده برای یک استاد حداقل سه ماه است.
- بازخوردها کاملاً محرمانه، غیرقضاوتی و غیرقابل استفاده در تصمیمات ارتقای مرتبه هستند.
- فرم‌ها و مستندات نزد استاد و مشاهده‌گر باقی می‌مانند.
- پیشنهاد می‌شود که مشاهده‌گر و استاد، یک جلسه پیش از مشاهده برای هماهنگی اهداف و انتظارات داشته باشند.
- مشاهده‌گر دو نوع یادداشت جهت ارائه به استاد تهیه می‌کند: ۱. آنچه اتفاق افتاد^۲ و تحلیل، پیشنهاد^۳. این جداسازی باعث جلوگیری از قضاوت‌های مستقیم می‌شود.
- استاد می‌تواند یکی از سه مدل مشاهده را انتخاب و در خصوص انجام آن با مشاهده‌گر در جلسه قبل از مشاهده هماهنگی کند: ۱. مشاهده حمایتی^۴، ۲. مشاهده تحلیلی^۵ و ۳. مشاهده مبتنی بر درخواست استاد^۶.
- مشاهده حمایتی: مشاهده‌ای غیرقضاوتی و کاملاً رشدمحور که هدف اصلی آن حمایت از استاد، افزایش اعتمادبه‌نفس و کمک به بهبود طبیعی و تدریجی تدریس است—نه تحلیل دقیق یا مداخله ساختاری.
- مشاهده تحلیلی: مشاهده‌ای دقیق‌تر، ساختاریافته‌تر و مبتنی بر تحلیل رفتارهای تدریسی با استفاده از شواهد قابل مشاهده، چارچوب‌های آموزشی و استانداردهای حرفه‌ای.
- مشاهده مبتنی بر درخواست استاد: مشاهده‌ای که استاد خودش هدف دقیق را تعیین می‌کند و تمام فرایند مشاهده حول آن هدف خاص می‌چرخد.

معیارهای مشاهده‌گران

مشاهده‌گر باید:

- حداقل سه سال سابقه تدریس داشته باشد.
- میانگین نمره ارزشیابی دانشجویی ایشان بالای ۴/۵ در دو نیم سال گذشته باشد.
- نگرش حمایتی و غیرقضاوتی داشته باشد.

2 Factual Notes

3 Reflective Notes

4 Supportive Observation

5 Analytical Observation

6 Goal-focused Observation

- توانایی تحلیل نقادانه و ارائه بازخورد حرفه‌ای داشته باشد.
- با روش‌های تدریس نوین آشنا باشد.
- تعارض منافی با مشاهده‌شونده نداشته باشد.

فرآیند اجرای برنامه

مرحله طراحی:

- تدوین فرم‌های مشاهده: مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه، بسته فرم‌های استاندارد برای انواع محیط/روش‌های آموزشی شامل سخنرانی، گروه کوچک، آموزش بالینی، مهارت‌محور و آموزش مجازی تهیه می‌کند.
- تهیه فهرست مشاهده‌گران: مشاهده‌گران شامل افراد با نمرات بالای ارزشیابی آموزشی، افراد با سابقه تدریس مؤثر، دارندگان مدارک آموزش پزشکی یا یادگیری الکترونیک توسط گروه‌های آموزشی و دفاتر توسعه معرفی می‌شوند.

مرحله اجرا

- درخواست شرکت در برنامه: استاد، درخواست خود جهت مشاهده کلاس درسش را به همراه نام استاد مشاهده‌گر، نوع جلسه درس و تاریخ کلاس را به مسئول دفتر توسعه دانشکده اعلام می‌کند.
- برگزاری یک جلسه پیش از مشاهده برای هماهنگی اهداف و انتظارات بین مشاهده‌گر و استاد (اختیاری ولی توصیه شده)
- در کلاس‌های حضوری / مهارتی / بالینی، مشاهده‌گر، بدون دخالت، با رعایت محرمانگی، با اطلاع قبلی که استاد به دانشجویان می‌دهد و با استفاده از فرم مربوطه جلسه را مشاهده می‌کند.
- جلسه بازخورد: حداکثر یک هفته پس از مشاهده بین استاد و مشاهده‌گر برگزار می‌شود و مشاهده‌گر ابتدا نقاط قوت، سپس پیشنهادهای قابل اجرا را بدون قضاوت، نصیحت مستقیم یا مقایسه با روش آموزشی خود به استاد ارائه می‌دهد. فرم مشاهده نزد استاد و مشاهده‌گر باقی می‌ماند.
- پیشنهاد می‌شود که حتماً استاد بعد از جلسات مشاهده و بازخورد، براساس شواهد به دست آمده، به بازاندیشی در عملکرد آموزشی خود بپردازد.

مرحله ارزشیابی و نظارت

- ارائه گزارش فنی (غیر از محتوای مربوط به فرم مشاهده) به دفتر توسعه شامل نام استاد، نام مشاهده‌گر، تاریخ مشاهده و نوع جلسه
- صدور گواهی توانمندسازی آموزشی به مدت ۴ ساعت برای مشاهده‌گر و استاد

اصول اخلاقی برنامه

- احترام متقابل و رفتار حرفه‌ای
- محرمانگی کامل اطلاعات
- پرهیز از هرگونه سوگیری، قضاوت و مقایسه
- استقلال روش تدریس استاد
- رعایت حریم خصوصی دانشجویان و استاد
- مسئولیت‌پذیری مشاهده‌گر
- فراهم کردن محیط امن برای دریافت بازخورد
- استفاده صرفاً تکوینی و حمایتی از نتایج

تصویب و بازنگری

این شیوه‌نامه پس از تصویب شورای دانشگاه علوم پزشکی کرمان لازم‌الاجراست و هر دو سال یکبار قابل بازنگری توسط EDC خواهد بود.

فرم مشاهده تدریس حضوری - سخنرانی

اطلاعات پایه:			
نام استاد	نوع درس		
نام مشاهده‌گر	تعداد دانشجویان		
تاریخ	هدف جلسه اعلام شده توسط استاد		

۱. آغاز جلسه و چارچوب‌دهی

- آیا استاد به صورت روشن هدف جلسه را بیان کرد؟
شواهد مشاهده شده: ...

۲. وضوح محتوا و ساختار

- آیا محتوای ارائه‌شده ساختار روشن و قابل‌پیگیری داشت؟
- آیا ترتیب و توالی مطالب از منطق آموزشی مناسب پیروی می‌کرد؟
- آیا مدرس برای توضیح مفاهیم از مثال‌های بالینی یا عملی مرتبط استفاده کرد؟

شواهد مشاهده شده: ...

۳. تعامل با دانشجویان

- آیا مدرس از روش‌های متنوعی برای پرسشگری و فعال‌سازی ذهن دانشجویان استفاده کرد؟
- آیا فرصت مشارکت به شکل برابر برای همه دانشجویان فراهم شد؟
- آیا مدرس به نشانه‌های غیرکلامی دانشجویان (گیجی، خستگی، علاقه، سردرگمی) توجه داشت و تدریس را متناسب با آن تنظیم کرد؟

شواهد مشاهده شده: ...

۴. مهارت ارائه و مدیریت زمان

- آیا سرعت و ریتم گفتار مدرس مناسب و قابل فهم بود؟
- آیا استفاده مدرس از رسانه‌ها (اسلاید، تخته، مدل، ویدئو...) مؤثر و متناسب با هدف آموزشی بود؟

شواهد مشاهده شده: ...

۵. یادگیری فعال

- آیا تمرین‌ها یا موقعیت‌هایی برای حل مسئله فراهم شد؟
- آیا فعالیت‌های جمعی یا گروهی برای درگیر کردن دانشجویان در فرآیند یادگیری طراحی شده بود؟

شواهد مشاهده شده: ...

۶. جمع‌بندی و تثبیت یادگیری

- آیا مدرس در پایان جلسه جمع‌بندی روشن و منسجم از مطالب ارائه کرد؟
- آیا میزان فهم دانشجویان در پایان جلسه بررسی شد؟
- آیا مسیر مطالعه بعدی، تکالیف یا منابع پیشنهادی برای استمرار یادگیری معرفی شد؟

شواهد مشاهده شده: ...

نکات قابل توجه جهت بازاندیشی استاد:

- ✓ قوی‌ترین بخش تدریس امروز شما این بود که ...
- ✓ در این بخش از کلاس شما ... مشاهده کردم که دانشجویان بیشترین تعامل را داشتند چون ...
- ✓ اگر بخواهم یک پیشنهاد کوچک بدهم که تأثیر بزرگ داشته باشد ...

فرم مشاهده برای کلاس‌های گروه کوچک: تشخیص نقش استاد در تسهیل‌گری، نه ارائه مستقیم

اطلاعات پایه:

	نام استاد	نوع درس	
	نام مشاهده‌گر	تعداد دانشجویان	
	تاریخ	هدف جلسه اعلام‌شده توسط استاد	

۱. آغاز جلسه و چارچوب‌دهی

- آیا هدف جلسه و مسیر کار گروهی به‌وضوح برای دانشجویان توضیح داده شد؟
 - آیا نقش‌های اعضا (تسهیل‌گر، ارائه‌کننده، گزارش‌گر و ...) مشخص شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۲. مدیریت فرایند گروهی

- آیا مدرس به عنوان تسهیل‌گر عمل کرد و نقش خود را بر بحث‌انگیزی و هدایت متمرکز نگه داشت؟
 - آیا تعادل مشارکت اعضای گروه حفظ شد و افراد کم‌فعال نیز وارد گفت‌وگو شدند؟
 - آیا مدرس از تکنیک‌های مدیریت بحث (پرسش باز، ارجاع سؤال به گروه، توقف و فکر، جمع‌بندی‌های کوتاه) استفاده کرد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۳. کیفیت تعامل و تفکر انتقادی

- آیا دانشجویان فرصت تحلیل، استدلال و ارائه دیدگاه‌های شخصی داشتند؟
 - آیا مدرس دانشجویان را به پرسیدن «چرایی» و تحلیل عمیق‌تر سوق داد؟
 - آیا تعارض‌های فکری یا اختلاف نظرها به‌خوبی هدایت شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۴. ارتباط محتوا با تجربه واقعی

- آیا مدرس محتوا را به تجربیات بالینی/عملی دانشجویان پیوند داد؟
 - آیا مثال‌های واقعی، کیس‌ها یا سناریوها برای تعمیق یادگیری استفاده شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۵. یادگیری فعال و تمرین مهارت‌ها

- آیا فعالیت‌هایی طراحی شد که دانشجویان را به مشارکت فعال وادارد؟
 - آیا حل مسئله، تحلیل کیس، بازی نقش (Role Play) یا تفکر گروهی انجام شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۶. جمع‌بندی و تثبیت یادگیری

- آیا مدرس نکات کلیدی جلسه را جمع‌بندی کرد؟
 - آیا از روش‌هایی برای بررسی میزان فهم (پرسش شفاهی، بازگویی نکته کلیدی) استفاده شد؟
 - آیا گام بعدی یادگیری یا منابع لازم معرفی شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

نکات قابل توجه جهت بازاندیشی استاد:

- قوی‌ترین بخش تسهیل‌گری شما این بود که ...
- در این بخش از فعالیت گروهی ... مشاهده کردم که دانشجویان بیشترین مشارکت را داشتند، زیرا ...
- اگر بخواهم یک پیشنهاد کوچک بدهم که اثر بزرگی داشته باشد، این است که ...

فرم مشاهده برای محیط‌های بالینی (رانند، درمانگاه، اورژانس، اتاق عمل)

اطلاعات پایه:

نام استاد	محیط آموزشی: راند / درمانگاه / اورژانس / اتاق عمل / سایر
نام مشاهده‌گر	سطح و تعداد فراگیران
تاریخ	هدف اعلام‌شده توسط استاد

۱. آغاز جلسه بالینی و ایجاد چارچوب

- آیا الزامات ایمنی بیمار و رفتار حرفه‌ای در آغاز تذکر داده شد؟
 - آیا هدف آموزشی جلسه برای فراگیران مشخص شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۲. مشارکت فراگیران در بررسی بیمار

- آیا دانشجویان/رزیدنت‌ها فرصت ارائه بیمار، گرفتن شرح حال یا معاینه داشتند؟
 - آیا مدرس اجازه داد فراگیر ابتدا نظر خود را بیان کند و سپس اصلاح یا تکمیل کند؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۳. مهارت تدریس بالینی

- آیا مدرس از لحظات بالینی برای تدریس نکات کلیدی بهره برد؟
 - آیا مدرس استدلال بالینی خود را به‌طور شفاف برای فراگیران توضیح داد؟
 - آیا از تکنیک‌های تدریس مؤثر مانند "One-minute Preceptor / SNAPPS" استفاده شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۴. ارتباط با بیمار و Professionalism

- آیا مدرس الگوی رفتار حرفه‌ای در ارتباط با بیمار بود؟
 - آیا در حضور بیمار، احترام، رازداری و آرامش رعایت شد؟
 - آیا برای بیمار توضیح کافی در مورد حضور فراگیران داده شد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۵. بازخورد به دانشجویان و تقویت یادگیری

- آیا بازخوردها به‌موقع، مشخص، سازنده و محترمانه ارائه شد؟
 - آیا نقاط قوت فراگیر به‌وضوح بیان شد؟
 - آیا مدرس برای اشتباهات، راهکار اصلاحی ارائه داد؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۶. مدیریت زمان و جریان راند/کار بالینی

- آیا جریان راند متناسب با حجم بیماران و سطح فراگیران تنظیم شد؟
 - آیا زمان برای سؤال پرسیدن و تفکر دانشجویان کافی بود؟
- شواهد مشاهده‌شده: ...

۷. جمع‌بندی و تثبیت یادگیری

- آیا مدرس در پایان، نکات کلیدی بیمار یا کیس را جمع‌بندی کرد؟

• آیا مسیر مطالعه بعدی، منابع یا تکالیف مورد نیاز معرفی شد؟

شواهد مشاهده شده: ...

نکات قابل توجه برای بازاندیشی استاد:

- قوی ترین بخش آموزش بالینی شما امروز این بود که ...
- در این بخش از راند/درمانگاه ... مشاهده شد که فراگیران بیشترین یادگیری را داشتند زیرا ...
- یک پیشنهاد کوچک ولی اثرگذار برای تقویت تدریس کلینیکی شما ...